

ТВОРЧИСТЬ Л. ВАН БЕТХОВЕНА ЯК КОНСТАНТА МУЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ХАРКОВА

Побутування класичної спадщини у суспільстві є в наш час **актуальною** науковою **проблемою**, для ґрунтовного дослідження якої необхідно мати уявлення про період генезису та розвитку популярності класичного музичного мистецтва у мегаполісі. З метою розкриття цієї проблеми автор обрав **об'єктом** дослідження музичну культуру Харкова, а **предметом** – творчість Л. ван Бетховена. **Задачі**, які поставив перед собою дослідник, – визначити ступінь актуалізації доробку композитора у різні історичні періоди, динаміку популярності його спадщини у камерних та симфонічних жанрах, відмітити визначні події культурного життя міста, пов'язані з пропагандою творчості Л. ван Бетховена, – допоможуть досягнути наукової **цілі** роботи: визначити роль та місце музики віденського класика у культурі Харкова.

Протягом майже двох століть бетховенській спадщині у музичному житті Харкова відводилося особливе місце. У різні історичні періоди слухачі ознайомилися з великою кількістю творів класика в інтерпретації аматорів та професійних артистів. У першій половині XIX ст. інтенсивним пробудженням інтересу до творчості Бетховена харків'яни у значній мірі зобов'язані діяльності професорів і студентів Університету, князя Миколи Голіцина, «Вільного музичного товариства» та ентузіазму місцевих і іноземних музикантів, які мали у Харкові приватну практику.

До учбового репертуару студентів Університету вчителя музики стабільно включали камерні твори Л. Бетховена, що виконувалися не лише на іспитах, але й у відкритих концертах. Іноді в ансамблі зі студентами виступав М. Голіцин. Його талант високо цінував М. Глінка, а відомий музикознавець і віолончеліст Л. Гінзбург влучно охарактеризував князя як музиканта-аматора за його положенням у музичному світі, а за виконавським стилем та майстерністю – як одного з найкращих віолончелістів свого часу [5]. В інтерпретації маестро і юних любителів музичного мистецтва лунали тріо та квартети віденського

класика. Інколи першу скрипку у квартеті вів хтось із гастролерів, наприклад, Аполінарій Контський.

Ім'я М. Голіцина міцно пов'язане з пропагандою творчості Л. Бетховена у Харкові. Він неодноразово приїжджав та подовгу проживав в українському місті ще за часи своєї військової служби (до 1832 р.). У 1840–50 рр., постійно знаходячись у Харкові, брав активну участь у художньому житті міста – був гостинним хазяїном музичного салону, організував концертне товариство і заохочував до виконавської діяльності в ньому музикантів-аматорів та артистів. Автор книги про Л. Бетховена – В. Ленц – підкреслював: «В Харькове ... уже много лет собирает вокруг себя квартет и оркестр князь Николай Голицын, которому посвящены три последних квартета и увертюра ор. 124 [Л. ван Бетховена]. В благотворительных концертах князь более 400 раз принимал участие, играя на своём инструменте [виолончели]» [5, с. 254].

У 1850 рр. у Харкові недовго мешкав та викладав відданий прихильник творчості Бетховена, вчитель музики Сак-Мейер, чий музичний салон привертав до себе шанувальників класичного мистецтва. За його ініціативи та за участі аматорів і артистів було проведено два концерти з симфонічних творів Бетховена. До програми увійшли Увертюра до трагедії Й. В. Гете «Егмонт» та дві Симфонії – № 5, c-moll і № 6 (Пасторальна), F-dur. У цей же період (1845) у Харкові пролунала ораторія Бетховена «Христос на Маслинній горі» і Симфонія № 7, A-dur. Концерт був ініційований оперним антрепренером Шмідкофом; у виконанні брали участь оперна трупа, місцеві артисти та аматори. У ті ж роки активну творчу діяльність у Харкові проводив Федір Шульц. Він раніше працював концертмейстером оркестру Гевандхауза у Лейпцігу, яким керував Ф. Мендельсон-Бартольдї. Після смерті композитора Ф. Шульц залишив Німеччину й оселився в українському місті, де очолював музичні класи в Університеті та «Вільне музичне товариство», до якого входили німецькі поселенці.

1864 р. ініціативним організатором музичних сил у Харкові виявив себе обдарований вихованець Празької консерваторії Серафим Неметць. Він очолив перше у місті Музичне товариство та протягом двох років організував камерні і симфонічні концерти. Всього їх відбулося 22. Переважна кількість виконаних симфоній, увертюр, квартетів

й т. ін. належала композиторам-класикам. Широко у програмах була представлена творчість Бетховена. Лунали Симфонії № 2, D-dur, № 3 (Героїчна), Es-dur, № 5, c-moll, Симфонія № 7, A-dur (виконувалась двічі), увертюра «Егмонт», твори камерних жанрів. У концертах, зокрема, брали участь С. Неметц, П. Шльоцер¹ – випускник Харківського університету, який отримав професійну музичну освіту у Німеччині під керівництвом Т. Куллака, З. Дена і Ф. Ліста; Йосип Рубінштейн, котрий останні 10 років свого життя віддав пропаганді творчості Р. Вагнера, був його домашнім музикантом і концертмейстером театру в Байройті. Музичне товариство проводило інтенсивну концертну діяльність протягом двох років. Перший концерт сезону 1864/65 рр. відбувся 9 квітня 1864 р., а останній – 6 квітня 1865-го. Наступний же сезон тривав з 11 листопада 1865 р. по 13 березня 1866-го.

«Именно с этим временем совпадает пора реформ в организации земских, судебных и кредитных учреждений в Харькове. Времена изменились. Музыкальные силы разобшались, разбрасывались. Досуг не характеризовал более обычного препровождения времени. Все призывались к делу. Каждый спешил занять своевременно положение в новом строе жизни. Долго бороться против неблагоприятных для музыки течений было невозможно. Г. [господин] Неметц не выдержал труда, покинул свой пост и на долгое время оставил Харьков», – згадував сучасник [7].

Проте, до середини 1860-х харків'яни вже отримали уявлення про ораторіальну, симфонічну та камерну творчість Бетховена. Настав час більш близького знайомства з доробком класика. Задля розширення музичної ерудиції необхідно було слухати його твори у різних жанрах не час від часу, вибірково, а систематично. Через кілька років з'явилася така можливість – у місті відкрилося відділення Російського музичного товариства, сформувався колектив високопрофесійних фахівців, які своєю діяльністю забезпечили стабільність музичного життя Харкова.

З 1871 р. розпочалася епоха І. Слатіна і очолюваного ним Харківського відділення РМТ. У першому ж сезоні було дано шість концер-

---

¹ З 1872 р. Павло Шльоцер викладав у Варшавському музичному інституті, а в 1891 р. став професором Московської консерваторії.

тів, до програм увійшли дві симфонії Бетховена – № 2 і № 6. У сезоні 1872/73 рр., попри всі труднощі, відбулося сім концертів. Помітне місце в них відводилося творчості Бетховена. Пролунали симфонії № 2 і № 8, F-dur, остання ще не виконувалася до того у Харкові, Тріо для фортепіано, скрипки та віолончелі c-moll, op. 1. Сезон 1873/74 рр. відзначений виконанням тріо, квартетів, сонат, Симфоній № 4, B-dur, та № 5. Серед інтерпретаторів бетховенської музики був відомий тоді піаніст, учень Ф. Ліста – Д. фон Рессель.

У наступні роки Симфонії № 1, C-dur, і № 2 звучали, переважно, у виконанні учнівського оркестру, спочатку під керівництвом І. Слатіна, а потім – його сина Іллі Слатіна-молодшого, під орудою якого пролунали Перша та Четверта симфонії. Програми майже кожного сезону містили один-два твори Бетховена у цьому жанрі у виконанні оркестру відділення РМТ або учнівського колективу музичного училища. У репертуарі оркестрів були увертюри «Коріолан», «Егмонт», «Леонора III», «Прометей». До програм симфонічних зібрань входили інструментальні концерти Бетховена: для фортепіано з оркестром – № 1, C-dur, № 2, B-dur, № 3, c-moll, № 4, G-dur, № 5, Es-dur, і для скрипки з оркестром – D-dur. Солістами виступали учні музичного училища (наприклад, син І. Слатіна – Ілля), колишні вихованці відділення, зокрема, Олександр Вінклер, що згодом став професором Санкт-Петербурзької консерваторії; з педагогічного складу училища – учень А. Контського і Л. Ауера, скрипаль Костянтин Горський, а також видатні гастролери, наприклад, Сергій Танєєв, Леонід Ніколаєв та ін.

Таким чином, харківська публіка була добре підготованою до надзвичайних концертів, які відбулися на зламі століть, а саме – до гастролів Берлінського оркестру під керуванням Артура Нікіша і оркестру Сергія Кусевицького, що у різні роки інтерпретували весь цикл симфоній Бетховена. «Никиш ... приїхав в Росію с целью дать ряд симфонических концертов в главнейших наших музыкальных центрах: Москве, Киеве, Харькове, Одессе и др.», – писав критик «Петербурзької газети» В. Баскін [2, с. 90]. Успіх був приголомшливий. Втім, столичні естети бажали від маестро більш сучасного репертуару, – того, що йшов під його орудою у Гевандхаузі. Тим не менш, актуальність творчості Бетховена через кілька років підтвердили і концерти С. Кусевицького. У Харкові «попит» на симфонічну твор-

чість віденського класика не втихав. Зокрема, у широких демократичних колах він підтримувався діяльністю оркестру, сформованого Федором (Франтішеком) Кучерою – вихованцем Празької консерваторії, викладачем Харківського музичного училища по класах фаготу, флейти та контрабасу, учасником квартету відділення РМТ, в якому він грав на альті. Під орудою диригента Ф. Кучери з 1898 по 1911 рр. в літніх концертах у міському саду регулярно звучала класична музика. Наприклад, ще 1901 р. оркестровий репертуар, що постійно розширювався, містив 800 творів західноєвропейських та російських композиторів [6, с. 118].

Визначну роль у пропаганді камерної спадщини Бетховена відігравав квартет Харківського відділення РМТ під керівництвом Костянтина Горського, який з 1891 по 1905 рр. вів стабільну концертну діяльність: друга скрипка – Сергій Дочевський, альт – Федір Кучера, віолончель – Сигізмунд Глазер. У інтерпретації музикантів пролунали всі бетховенські квартали. Виконання вирізнялося таким високим ступенем майстерності, що артисти-гастролери європейського рівня не в змозі були їх затьмарити. Навпроти, публіка розцінювала приїжджі квартали і харківський ансамбль як рівних. Харків же відвідували, наприклад, струнний квартет герцога Г. Мекленбурзького і Празький квартет, що користувалися в Європі винятковою популярністю. Харківські артисти грали також струнні тріо Бетховена, брали участь у виконанні фортепіанних тріо та Септету для чотирьох струнних і трьох духових інструментів, Es-dur.

Неабиякий резонанс мали у Харкові монографічні концерти Костянтина Горського та Альберта Бенша² (учень Л. Брассена і Ф. Ліста), котрі виконали всі сонати Бетховена для фортепіано і скрипки, а також його фортепіанні тріо разом із С. Глазером. Великою популярністю на початку ХХ ст. користувався камерний ансамбль у складі Євсея Білоусова³ (учень А. фон Глена) – Олександра Горовиця (учень

---

² А. Бенш декілька років працював у Харківському відділенні РМТ, а потім відкрив у місті власну фортепіанну школу.

³ Є. Білоусов у 1906–1908 рр. викладав у музичному училищі Харківського відділення РМО. Після переїзду до Москви виступав як соліст і ансамбліст із В. Сафоновим, у складі Нового московського квартету. Залишив Росію 1922 р. З 1930 – викладав у Джульярдській музичній школі (Нью-Йорк).

О. Скрябіна), до програм якого входили, зокрема, сонати для віолончелі і фортепіано Бетховена. У пресі неодноразово відмічалось, що їх виступи були музичною подією у місті, а «слитність ансамблевої гри удивляет самых серьёзных ценителей» [8]. 1913 р. харків'янам пощастило почути сонати для фортепіано і скрипки віденського класика у виконанні видатного інструментального дуету – Ганни Єсипової та Леопольда Ауера.

Фортепіанна музика Бетховена отримала всебічне висвітлення у концертах-лекціях Ростислава Геніки (1898). Текст лекцій, як і всіх наступних, вийшов друком в «Русской музыкальной газете», постійним кореспондентом якої був Р. Геніка, а потім у видавництві газети з'явилася окрема книжка «Бетховен: Значение его творчества в области фортепианной композиции» [4]. Високо цінував лекторську практику харківського музиканта М. Фіндейзен, котрий написав 1908 р.: «Рост. Геника, А. Ф. Каль, А. В. Преображенский, С. В. Смоленский, Ю. Д. Энгель и др. в нынешнем сезоне прочитали ряд лекций по музыке. Эти имена ручаются за солидность постановки дела, которое отметит своевременно редакция считает своей обязанностью» [9]. Концерти-лекції, присвячені бетховенській творчості, були проілюстровані талановитим піаністом і вченим сонатами ор. 2 № 2, ор. 27 № 2, ор. 53, ор. 57, ор. 109, ор. 111; пролунали також 32 Варіації і 33 – на тему А. Діабеллі та інші твори митця. Раніше у камерному концерті відділення (1892) Р. Геніка, зокрема, виконував Hammerklavier B-dur, ор. 106. Фортепіанній спадщині Бетховена були присвячені і концерти високообдарованого музиканта, викладача Харківського музичного училища Андрія Шульца-Евлера, який віддавав перевагу монографічним програмам, влаштовуючи клавірабенди, цілком відведені музиці Бетховена, а також Ф. Шопена, А. Лядова та ін. Тому гастролі відомого піаніста Готфріда Гальстона, котрий у перші десятиліття ХХ ст. приїжджав до Харкова із серією історичних концертів, у тому числі і з циклом, присвяченим фортепіанному доробку Бетховена, зустріла вже добре підготовлена публіка. Обізнані слухачі належним чином оцінили виконавську інтерпретацію гастролера-просвітителя.

Харківська бетховеніана другої половини ХХ ст. вславлена святкуванням 200-річного ювілею композитора. До цієї події безпосереднє відношення мав Харківський інститут мистецтв ім. І. П. Котля-

ревського (ХІМ). Почесне місце у ювілейних святах було відведено циклу фортепіанних сонат, у виконанні якого брали участь всі члени кафедри професора М. С. Хазановського. Паралельно ж 32 Сонати лунали також у інтерпретації його вихованки, лауреата міжнародного конкурсу Марії Єщенко. Коли вона поділилася власним творчим задумом із своїм колишнім керівником по Московській аспірантурі – Самуїлом Фейнбергом, той без коливань схвалив цей грандіозний план: «Что ж, хорошее дело! – відповідав їй професор. – Сыграйте 32 сонаты Бетховена. Эта задача Вам по силам. Я постараюсь помочь Вам, чем смогу. Буду гордиться тем, что у меня была такая аспирантка» [1].

Виконаний М. Єщенко цикл бетховенських сонат учинив фурор у Харкові. Перший концерт, на афіші якого був позначений девіз: «З циклу 32 сонат Бетховена», відбувся ще 1962 р. у Великій залі Харківської консерваторії. Для 1962–1968 рр. характерним є вибіркоче виконання піаністкою бетховенського циклу, що стало генеральною репетицією перед 1969–1971 роками. Саме тоді Марія Єщенко послідовно представила всі фортепіанні сонати Бетховена. Апробація грандіозного творчого проекту проводилася як у ХІМ, так і на інших концертних площадках – у залах Харківського та Полтавського музичних училищ, ДМШ ім. П. Чайковського, «Філармонії фізиків» у Фізико-технічному інституті низьких температур (ФТІНТ) і Будинках культури. Внесок М. Єщенко у концертне життя рідного міста в ті роки був непорівняний з ювілейними програмами (хоча й вельми значними) інших виконавців.

Загальна серія кафедральних вечорів, яка складалася з 12 програм, проходила з квітня 1969-го по квітень 1970 р. у залі філармонії. До програми були включені 32 сонати, які виконували лауреат Все-союзного конкурсу, професор Б. Скловський, лауреат міжнародного конкурсу, доцент Марія Єщенко, доцент Наталя Єщенко, лауреати республіканських конкурсів Г. Гельфгат, В. Крамаренко, М. Сечкін, викладачі С. Ліфшиць та І. Кармінська. Пролунали також декілька циклів варіацій, серед них 32-і і 33-и, рондо, екосези, багателі, контрданси. Під орудою видатного диригента Ізраїля Гусмана прозвучали п'ять Концертів Бетховена для фортепіано з оркестром: у Першому солісткою була І. Кармінська, у Другому – Г. Гельфгат, Третьо-

му – М. Єщенко, Четвертому – Н. Єщенко, у П'ятому – С. Ліфшиць. Фортепіанну партію «Фантазії для фортепіано, хору і оркестру» виконувала М. Єщенко. Весь вказаний репертуар увійшов до абонементу № 15, що мав назву «Фортепіанна творчість Бетховена».

Через тиждень після першого філармонічного концерту – «32 сонати Бетховена» – почалося повторення цього циклу у ФТІНТі тим же складом виконавців. «Зал “філармонії” Інституту низьких температур знову гостинно відкрив свої двері для музикантів, – інформувала музикознавець З. Юферова. – Тут важко знайти вільне місце, а кількість бажаючих послухати музику Бетховена все збільшується. І не дивно: 24 жовтня тут відкрився цикл концертів “32 сонати Бетховена”. ... Простотою і поетичною щирістю, чудовим звучанням приваблює [інтерпретація] В. Крамаренка. Рішучістю, підкресленою чіткістю штрихів вирізняється Друга соната у виконанні С. Ліфшиця. Натхненно грає найскладнішу Третю сонату М. Єщенко. Зрілість, глибину думки, міць звучання демонструє у Четвертій Г. Гельфгат ...» [10]. У цій замітці повідомляється про своєрідний фестиваль бетховенської музики у Харкові: «Одночасно йдуть 3 цикли його творів. У березні розпочався цикл М. Єщенко в Інституті мистецтв. Трохи пізніше, у філармонії, – другий, більш широкий, який проводився силами педагогів Інституту мистецтв (кафедра проф. М. С. Хазановського), і повинен охопити все фортепіанне мистецтво композитора. ... Нарешті, “32 сонати Бетховена” в Інституті низьких температур», – перелічує З. Юферова [10].

У грудні 1970 р. у Харківському інституті мистецтв було проведено монографічну серію концертів до 200-річчя від дня народження Бетховена. В ювілейних святах брали активну участь представники всіх кафедр – викладачі та студенти. Кафедра спеціального фортепіано № 1 відкривала цей бетховенський цикл концертом, майже повністю присвяченим сонатній творчості. Обидві фортепіанні кафедри, що існували на той час, організували студентські концерти. Зокрема, професор М. Хазановський виставив учнів свого класу. Відбувся також вечір камерної музики для фортепіано та духових інструментів. У виконанні С. Ліфшиця (фортепіано), М. Богаченка (гобой), Я. Токарчука (кларнет), Я. Якустіді (валторна), Г. Абаджяна (фагот) публіка почула Квінтет, що не так вже й часто входив до концертних програм. Во-

кальні твори Бетховена і доповідь про його творчість у цьому жанрі підготували викладачі і студенти відповідної кафедри на чолі з керівником – професором Т. Веске. Виконувались сцена з I акту опери «Фіделіо», «Шість пісень на слова Х. Геллерта», «Шотландські пісні», «Дві пісні Клерхен» та багато іншого.

Велику різноманітну програму представили наставники та вихованці кафедри камерного ансамблю: Соната для фортепіано та віолончелі A-dur (виконавці – В. Мальцев та С. Колобков), Соната для фортепіано і скрипки c-moll (М. Пітельман та Л. Левіна), Септет для струнних і духових інструментів у виконанні Л. Штеймана (скрипка), І. Сіротіна (альт), І. Гайди (віолончель), А. Щербакова (контрабас), Г. Абаджяна (фагот), Я. Токарчука (кларнет), Я. Якустіді (валторна) та інше. В інтерпретації доцентів О. Юр'єва та В. Захарченка публіка почула чотири скрипкові сонати – №№ 2, 5, 7 та 8. Якнайкраще виявила себе і кафедра народних інструментів. Викладачі і студенти виконали програму з оригінальних творів композитора, наприклад, три твори для мандоліни і чембало: Adagio Es-dur, Тему з варіаціями, Сонатину C-dur. У аранжуванні для дуету баяністів (лауреати республіканського конкурсу І. Липницький та В. Гурін) пролунала увертюра «Егмонт», у перекладенні для унісону домристів (керівник – лауреат міжнародного конкурсу Ф. Коровай) – Романс F-dur, у виконанні оркестру народних інструментів (диригент Б. Міхеєв) прозвучали частини з Симфонії № 1.

Попри те, що ювілейні свята тривали до кінця місяця, кульмінація прийшлася, звичайно, на 17 грудня, дату хрещення Бетховена. Того дня відбулося урочисте засідання Вченої ради ХІМ, присвячене 200-річчю від дня народження класика, яке продовжив ювілейний концерт, повторений у ФПНТі, а 20-го – у Будинку культури Тракторного заводу, який на той час був вельми містким та престижним залом. 22 грудня М. Єщенко дала клавірабенд – єдиний сольний концерт з усіх 15 вечорів згаданого циклу. У інтерпретації піаністки прозвучали два рондо, 32 Варіації і дві Сонати – №№ 17 і 23. Два дні – 23 та 24 грудня тривала наукова студентська конференція; після неї відбулося ще кілька концертів, останній з яких – збірний – проводився для широкої аудиторії, як указано в анонсі: «для трудівників Держинського району» (27.12.1970). Отже, програма свят, яку підго-

тували у Інституті мистецтв, вирізнялася різноманітністю, розмахом репрезентації багатожанрової творчості Бетховена та високим рівнем виконавської майстерності музикантів різних поколінь. Навіть на такому насиченому фоні музичного життя підготований Марією Єщенко цикл «Бетховен – 32 сонати», що відбувався у Великій залі ХІМ, проходив з аншлагом. Викликають щире захоплення феноменальна пам'ять артистки, сценічна витривалість і дійсно бійцівські якості. Не так вже й багато можна згадати піаністів останніх двох століть, які ознаменували свою концертну кар'єру інтерпретацією всього циклу сонат Бетховена. Музичний Харків пишається тим, що серед них була і представниця харківської піаністичної школи Марія Єщенко. Мені важко судити, як проходив бетховенський ювілей по містах колишнього Союзу та зарубіжжю, однак, думаю, – такої фортепіанної феєрії, збагаченої іншими жанрами, яку отримали харків'яни, переважна частина культурного населення світу не спостерігала.

Останніми десятиліттями музика Бетховена так само регулярно звучить у відкритих концертах студентів та викладачів Національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського, філармонічних вечорах, фестивалях. Наприкінці 1990-х один з фестивалів «Харківські асамблеї» репрезентував творчість віденського класика. Поряд з ним героями цього музичного свята стали Г. Пьорселл, І. С. Бах і Й. Брамс «как символы духовности западноевропейского музыкального искусства. Их музыка отстраняет от всяческой житейской суеты, – писала директор та художній керівник фестивалю Тетяна Веркіна. – В ней так много душевного здоровья, она наводит порядок в чувствах и мыслях» [3, с. 11]. Серед концертів запам'яталась талановита інтерпретація циклу Сонат для фортепіано і віолончелі професорами Московської консерваторії та Харківського університету мистецтв – Ігорем Гармашем і Тетяною Веркіною.

Висновки. Творчість Бетховена завжди є сучасною. Музична культура Харкова стала цьому одним з переконливих прикладів. Кожне покоління його прихильників відкриває для себе світосприйняття генія, шукаючи у музиці відповіді на вічні запитання про життя та смерть, боротьбу та безсмертя, любов та зраду. Протягом майже двох століть камерно-інструментальна спадщина Бетховена знаходила у Харкові своїх прихильників – виконавців та слухачів – у різних

суспільних колах. На цьому репертуарі вдосконалювали майстерність численні покоління музикантів. Основою програм харківських оркестрів різних історичних періодів традиційно була симфонічна творчість класика. Обізнаність харківської публіки доробком Бетховена, відкритість до сприйняття різноманітних виконавських інтерпретацій творів Майстра завжди притягувала до українського міста видатних гастролерів, які не побоювалися бути незрозумілими у своєму виконавському мистецтві. Переконливим прикладом відданості харків'ян творчості Бетховена став ювілей, присвячений 200-річчю від дня його народження. Музика віденського класика назавжди залишиться бажаною та необхідною в нашому суспільстві, оскільки Бетховен примушує своїх прихильників вірити у силу високого Мистецтва, що в змозі вдосконалити сувору і часто-густо несправедливу долю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Листи С. Є. Фейнберга до М. О. Єщенко [Рукопис]. — Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка : відділ рідкісних видань та рукописів : фонд М. О. Єщенко. — Од. зб. Р-742.
2. В. Б. [Баскин В. С.] *Первый концерт Никитиша* [Текст] / Б. В. [В. С. Баскин] // *Артур Никитиш и русская музыкальная культура : Воспоминания, письма, статьи / сост. Л. М. Кутателадзе ; общ. ред. Л. Н. Раабена.* — Л. : Музыка, 1975. — С. 90–91.
3. Веркина Т. Б. *Фестиваль «Харьковские ассамблеи» как актуальный художественный проект* [Текст] / Т. Б. Веркина // *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти : зб. наук. праць / ред. та упоряд. Л. В. Шаповалова.* — Х., 2009. — Вип. 24. — С. 5–13.
4. Геника Р. *Бетховен: значение его творчества в области фортепианной композиции* [Текст] / Р. Геника. — СПб. : Изд-во редакции «Русской музыкальной газеты», 1899. — 82 с.
5. Гинзбург Л. С. *История виолончельного искусства* [Текст] / Л. С. Гинзбург. — М. : Музгиз, 1957. — Кн. 2. — 579 с.
6. Кононова О. В. *Музична культура Харкова кінця XVIII – початку XX ст.* [Текст] : монографія / О. В. Кононова. — Харків : Основа. — 175 с.
7. Сокальский И. *Антон Григорьевич Рубинштейн и музыкальные классы в Харькове при отделении музыкального общества* [Текст] / И. Сокальский // *Харьков.* — 1880. — 6 апреля.

8. *Театр [Текст] // Южный край. — 1914. — 13 апреля, 21 апреля.*
9. *Финдейзен Н. Лекции по музыке в России [Текст] / Н. Финдейзен // Русская музыкальная газета. — 1908. — № 13. — Стлб. 333–334.*
10. *Юферова З. На концерті Марії Єщенко. У фізиків [Текст] / З. Юферова // Вечірній Харків. — 1969. — 3 листопада.*

УДК 78.03 : 78.071.1 “18”

Ирина Жданько

ЧТО ЖЕ ОДЕТЬ БЕРЛИОЗУ? (Об актуальных проблемах климата как объекта культурной рефлексии романтиков)

Не станем отрицать, что практически любое осмысленное или же неосмысленное действие человека является реакцией (а вернее – рефлексией) на окружающую действительность, реальность. Это может быть духовный или физический отклик как на историческую, культурную либо философскую, так и на географическую, климатическую или же метеорологическую среду. В некоторых случаях природный и культурный факторы, взаимодействуя друг с другом, в разы усиливают культурную рефлексию. Подтверждением тому является рассматриваемая нами эпоха романтизма, в которую философско-эстетический и естественный климат, по мнению представителей этого течения, сам направлял вектор духовного развития человечества.

Цель настоящей статьи – проследить процесс культурной рефлексии, вызванной восприятием климатической и ландшафтной среды, на примере творческой биографии Г. Берлиоза, опираясь на его эпистолярное наследие. Соответственно цели поставлены следующие **задачи**: выяснить особенности феномена культурной рефлексии; проанализировав личную переписку композитора, выделить фрагменты, посвящённые метеорологическим и ландшафтными впечатлениям; проследить общие с другими композиторами тенденции, обусловленные влиянием климатической среды на творческую биографию романтика.